

1945 – PRELOM MED STARIM IN NOVIM :
KONEC DRUGE SVETOVNE VOJNE
V ZGODOVINI SREDNJEVROPSKIH DRŽAV

1945 – BREAK UP BETWEEN THE OLD
AND THE NEW :
THE END OF THE SECOND WORLD WAR
IN THE HISTORY OF CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES

POVZETKI/SUMMARY

ZNANSTVENA KONFERENCA / SCIENTIFIC CONFERENCE
LJUBLJANA, 29.–30. SEPTEMBER 2005

Mednarodna konferenca je vsekakor pripomogla k osvetljevanju dogodkov med vojno in neposredno po njej, ki so še danes predmet ostrih razprav.

vični” kazni pa so se z zunajsodnimi poboji lotili večine slovenskih kolaborantov pred razglasitvijo amnestije. Prav na usodo teh ljudi se je navezal Mitja Ferenc, ki je kritično ugotavljal, da 60 let po koncu vojne in povojnih pobojev prikrita grobišča, ki jih je na slovenskem ozemlju največ, le s težavo dobivajo prve skromne oznake. Naj spomnimo, kot je po-

prostora”, ki so ga okupatorji začeli naseljevati z nemškimi življenjem in so začeli proces asimilacije drugega prebivalstva. Govor je bil tudi o različnih pogledih na prihodnost Slovencev, ki so uresničili lastno državnost med vojno kot Hitlerjevi zavezniki. Nazadnje je Čehom uspelo prepričati zaveznike v primernost novične združitve Českoslovaške, čeprav to še zdaleč ni predstavljalo edine rešitve. Tako je leto 1945 za Slovence pomenilo petdesetletno zamrznitev sanj o lastni državi. Na vrsto je prišla tudi na Poljskem do danes tabuizirana tema, namreč “polonizacija” ozemelj, ki jih je na račun Nemčije Poljska dobila od SZ kot nadomestilo za izgubljeno ozemlje na vzhodu. Komunistična propaganda je do naših dni ohranila mit o znova pridobljenih ozemljih, ki nikoli niso bila poljska in kjer je v posameznih krajih govorilo nemško tudi več kot 95 odstotkov prebivalstva. Christian Promitzer je analizi-

vzem oblasti v Jugoslaviji pa je Moskvi rabil kot vzorec za oblikovanje “ljudskih demokracij” oz. satelitskih držav drugod po Evropi. Vlada Tito – Šubišić, ki naj bi delovala z namenom priprave demokratičnih volitev, je bila tako Stalinova prevara, saj so v njej poleg komunistov sedeli nekateri sovjetski agenti pod krinko “opozicijskih” ministrov. Podobno mrežo agentov je Stalin vzpostavil tudi v drugih državah, ki so kasneje sprejele neposreden sovjetski vpliv.

Omejevanje opozicije

Zanimivi in poučni so bili kakovski prispevki tujih strokovnjakov, ki so opozorili na podobnosti in razlike s Slovenijo. Zdenko Radelič je tako ugotavljal močno vlogo, ki jo je opozicija igrala na Hrvaškem leta 1945 in še nekoliko kasneje, kljub dejstvu, da si je KP pribojevala popoln nadzor nad vzvodi oblasti, so pa na pritisk zahodnih zaveznikov taktično dopustili zahtevo po parlamentarizmu. Najmočnejšo vlogo je pri tem odigrala Hrvaška kmečka stranka (HSS). KP je skušala domi-

cije, ki je Slovenijo naredila v 80. za avantgardo demokracije v vzhodnem bloku. Gabrič oboje zavrača in opozicija v letu 1945 ne pripisuje prave moči, saj je bila po njegovo bistveno šibkejša kot v drugih državah, ki so zapadle pod komunizem. V Sloveniji se opozicija v nasprotju s Hrvaško in Srbijo ni registrirala v politični stranke. Razlog za tak razvoj Gabrič vidi v posebej živahni aktivnosti KPS, ki je bila ves čas vojne dejavna tudi na okupiranem ozemlju in je tako stopila v povojno obdobje z že izdelano mrežo organizacij pod dežnikom OF in izdelanim političnim programom. Predvojne politične stranke pa naj bi ugotovile, da je področja delovanja, kjer so bile same posebej pomembne, zasedla partija. Ljudsko fronto so voditelji znali predstaviti kot nekakšen konec politike in izraz ljudskega konsenza, hkrati pa je obstajalo iluzorno pričakovanje, da bodo nekomunisti (npr. Kocbek) v novi vladi predstavljali notranjo opozicijo. Razprav-

Fotografije: Gregor Pohleven
Jera Vodusek Staric je mnenja, da je Sovjetska zveza v Jugoslaviji samo pripravljala model za prevzem oblasti drugod po Evropi.

Konferenca kljub zanimivosti predstavljene tematike ni bila deležna večje medijske pozornosti, zato je bilo navzočih le malo laikov.

V Sloveniji je bilo potrebnih šestdeset let, da smo dobili realno oceno števila pomorjenih domobrancev in pripadnikov tujih vojsk, večina žrtev pa še čaka na dostojno zaznamovanje in pokop.

nantno vlogo HSS pred vojno spodkopati tako, da je pridobila čim večje število njenih članov v partizanske vrste, zavrgla njeno vodstvo pod pretezo izdaje in končno vsilila novo, dirigirano vodstvo. Tako ustanovljena Hrvaška republikanska kmečka stranka je onemogočala pravi opoziciji obnovo predvojne stranke.

Aleš Gabrič je problematiziral različna pogleda na politično opozicijo v Sloveniji ob koncu vojne. En pogled naj bi v njej videl le “reakcijske sile”, eden pa naj bi jo povelečeval kot predhodnico tiste opozi-

cijske opozicije. Razpravljavci so med drugim predstavili utopične poglede nekomunistov na Českoslovaškem, ki so si sprva domisljali, da bodo iz države naredili most med Vzhodom in Zahodom, a so kmalu padli pod Stalinov jarem.

Zločin in kazni

Damjan Guštin je predstavil potek kazenskega in političnega sankcioniranja vojnih hudodelstev v Sloveniji, kjer so po sodni poti obravnavali predvsem pripadnike tujih okupatorjev, v nasprotju z deklarirano propagando o “trdi, a pra-

udaril tudi Ferenc, da se je o zločinu po 20 letih “le šepetalo, po tridesetih prvič javno spregovorilo, po štiridesetih vedelo za 3 ali 4 množična grobišča, po petdesetih letih se je njihovo število podesteterilo, v letu 2005 pa se ve že za prek 400 zamolčanih grobišč”.

Različne usode

Tuji strokovnjaki so med drugim obravnavali izseljevanje slovenskega (slovenskega) prebivalstva iz jugovzhodne in srednje Evrope, torej tistega “življenjskega

problem manjšin, ki so leta 1945 ostale na drugi strani železne zavesse kot matica. Natančno je obdelal slovenske kraje na avstrijskem Štajerskem, kjer se je slovenska skupnost asimilirala, in to v pretežni meri zaradi nekonsistentne politike jugoslovanskih oblasti. Slednje po eni strani niso razpolagale z ažurnimi demografskimi podatki, zaradi česar na mirovnih pogajanjih niso postavile vprašanja te manjšine, po drugi strani pa je UDBA z nekaterimi Slovenci v Avstriji vzdrževala precej zarotniške stike.

Mitja Volčanšek